

Sammanfattning

Fråga om en arbetssökande diabetiker har haft sakliga förutsättningar för arbete som driftoperatör och om ett beslut att inte anställa honom har utgjort ett brott mot lagen (1999:132) om förbud av diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

ARBETSDOMSTOLENDOM
2003-06-04
StockholmDom nr 47/03
Mål nr A 127/02**KÄRANDE**

Svenska Metallindustriarbetareförbundet, 105 52 STOCKHOLM
Ombud: förbundsjuristen Bo Villner, samma adress

SVARANDE

1. Skandinaviska Raffinaderi Aktiebolag Scanraff, 556041-9433,
453 81 LYSEKIL
2. Kooperationens Förhandlingsorganisation, Box 2292,
103 17 STOCKHOLM
Ombud för 1 och 2: advokaten Anders Elmér, Elmszell Advokatbyrå HB,
Vasagatan 38, 111 20 STOCKHOLM

SAKEN

skadestånd enligt lagen (1999:132) om förbud av diskriminering i arbetslivet
av personer med funktionshinder

Skandinaviska Raffinaderi Aktiebolag Scanraff bedriver verksamhet med
oljeraffinaderi i Lysekil. Bolaget är genom sitt medlemskap i Kooperationens
Förhandlingsorganisation (KFO) bundet av det kollektivavtal som gäller
mellan KFO och Industrifacket.

R.J., som är medlem i Svenska Metallindustriarbetareförbundet, sökte i mars
2002 arbete som driftoperatör hos bolaget. Arbetet omfattas av det för
bolaget gällande kollektivavtalet.

R.J. kallades av bolaget till intervju och bedömdes vara aktuell för den sökta
tjänsten. Han fick i enlighet med bolagets rutiner genomgå en
läkarundersökning hos företagsläkaren, vilken därefter rekommenderade en
provanställning på grund av att R.J. sedan mars 2000 var diabetiker.
Provanställning var emellertid inte tillåten enligt det för bolaget gällande
kollektivavtalet. Med hänvisning till R.J:s sjukdom beslutade bolaget i denna
situation att inte anställa honom.

Mellan parterna har uppkommit tvist huruvida bolaget genom att inte anställa
R.J. bröt mot lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av
personer med funktionshinder. Tvisteförhandlingar har förts mellan parterna
utan att de har kunnat komma överens.

Förbundet har väckt talan i Arbetsdomstolen mot arbetsgivarparterna och har
därvid yrkat att Arbetsdomstolen skall förplikta bolaget att utge allmänt ska-
destånd till R.J. med 200 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen
för delgivning av stämningen, den 1 juli 2002, till dess betalning sker.

Arbetsgivarparterna har bestritt käromålet. De har inte vitsordat något skadeståndsbelopp som skäligt i och för sig. Yrkandet om ränta har dock vitsordats.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Till utveckling av talan har parterna anfört i huvudsak följande.

Förbundet

Arbetet på bolagets processavdelning sköts av driftoperatörerna som är uppdelade mellan tre processareor och som arbetar dygnet runt i morgon-, eftermiddags- och nattskift. Varje area är uppdelad i fyra områden, och varje område sköts av en processoperatör. På varje area finns två kontrollrumsoperatörer. Samtliga som arbetar på arean har radiokontakt med varandra och via radion kan kontrollrumsoperatörerna styra driftoperatörerna så att de hela tiden finns på den plats där de behövs.

Arbetet som driftoperatör är till stora delar ett rutinarbete som innefattar kontroll och övervakning av processutrustningen. Vid sällsynta tillfällen kan mer akuta händelser inträffa. Det viktigaste för en driftoperatör är den tekniska kompetensen, kännedom om anläggningen och god ansvarskänsla. Arbetet kan inte betecknas som fysiskt krävande, men ställer vissa krav på fysisk rörlighet eftersom arbetet innefattar bland annat förflyttningar i höjdlid.

R.J. är född 1978. Han har gått industri- och underhållsteknisk linje på gymnasiet och arbetade år 2002, och arbetar fortfarande, på Saab i Trollhättan som montör. Arbetet där bedrivs på tvåskift och är fysiskt krävande. R.J. har lång resväg till arbetet. Bl.a. av detta skäl sökte han i mars 2002 arbete som driftoperatör vid bolagets anläggning i Lysekil. Han kallades till intervju varvid han intervjuades av tre referensgrupper, nämligen en intervju med representanter utsedda av industrifacket, en intervju med personer från arbetsledarsidan och en intervju med en grupp från personalsidan. Dessa grupper träffades sedan och diskuterade, varvid det framkom att R.J. hade fått goda vitsord av alla grupperna och låg särskilt bra till i den fackliga gruppen. För att han skulle få anställning krävdes dock att han genomgick en hälsoundersökning hos företagsläkaren.

R.J. uppgav vid läkarundersökningen att han hade diabetes, men att detta inte var något som påverkade hans arbetsförmåga. Efter undersökningen utfärdade bolagets dåvarande företagsläkare N.J. den 18 mars 2002 ett intyg i vilket han med hänsyn till sjukdomen rekommenderade att R.J. skulle provanställas och att en utvärdering därefter skulle ske av eventuella negativa effekter av skiftarbetet på dennes sjukdom. Sedan intyget hade utfärdats minskade bolagets intresse för R.J.. Den 10 april 2002 fick han ett meddelande per post om att tjänsten hade tillsatts med en annan sökande.

R.J. har diabetes typ I sedan mars 2000. Hans sjukdom är väl kontrollerad med bra blodsockervärden. Han har mycket sällan känningar, dvs. besvär på grund av alltför låga blodsockervärden. Hans sjukdom skulle inte hindra honom från att utföra arbetsuppgifterna som driftoperatör. Han har den kunskap och noggrannhet som behövs för arbetet. R.J:s sjukdom skulle kunna inverka på arbetet endast på det sättet att han behöver gå ifrån och äta ibland. I arbetet som driftoperatör förekommer det inga inplanerade matpauser under nattetid, men det är vanligen möjligt att gå ifrån arbetet när man behöver äta. Driftoperatören behöver bara säga till de andra operatörerna så att de vet var han är. Om en akut situation skulle uppstå finns det ingen anledning att tro att R.J. inte skulle klara denna. Han kan snabbt avhjälpa en eventuell känning genom att äta druvsocker som han alltid bär på sig. Han kan då skjuta på intaget av mat ytterligare en tid. Det finns också goda möjligheter till förstärkning ifall det skulle behövas, precis som för andra som behöver gå ifrån en stund. R.J:s behandlande läkare, överläkaren Å.T., anser att hans diagnos inte är något hinder mot en anställning som driftoperatör i skiftarbete.

I målet har arbetsgivarsidan åberopat Arbetarskyddstyrelsens föreskrifter, AFS 1997:8, ”Medicinsk kontroll av nattarbetande”. För att den skall vara tillämplig krävs enligt 1 § att nattarbetet uppgår till minst tre timmar av dygnets arbete eller minst 38 procent av årsarbetstiden. Andelen nattarbete i den tjänst som R.J. sökte uppgår endast till 29 procent och föreskriften är således inte tillämplig. Föreskriften kan inte heller åberopas som stöd för att inte anställa diabetiker eftersom syftet med föreskriften endast är att reglera arbetsgivarens skyldighet att erbjuda anställda kostnadsfri läkarundersökning. Vid en sådan undersökning skall en individuell bedömning göras av arbetstagarens förmåga att arbeta nattetid. R.J:s behandlande läkare har som nämnts förklarat att det inte finns något medicinskt skäl som hindrar honom att arbeta nattetid. Det förhållandet att bolagets företagsläkare rekommenderade en provanställning innebär inte heller att det förelåg något medicinska hinder mot en anställning. Rekommendationen får betraktas endast som en försiktighetsåtgärd.

Bolaget har erfarenhet av att ha diabetiker anställda. Det har då varit fråga om arbetstagare med svårinställd diabetes som förvärrats av nattarbete. Detta har nödvändiggjort särskilda lösningar som bl.a. inneburit att andra arbetstagare har fått täcka upp för dem, vilket har lett till ett visst missnöje. Det har mot den bakgrunden funnits en ovilja hos bolaget att anställa ytterligare en diabetiker. Emellertid måste man göra en individuell bedömning. Nattarbete har visserligen generellt sett en negativ inverkan på människors hälsa. Det finns dock ingen anledning att tro att R.J. inte skulle klara av nattarbete eller att hans hälsotillstånd skulle försämrans av sådant arbete.

Att bolaget inte anställde R.J. beror inte på omsorg om dennes hälsa utan är snarare ett utslag av bolagets önskemål om att ha en arbetskraft med så god prognos som möjligt. Emellertid innebär lagen om diskriminering av personer med funktionshinder att en person vars handikapp inte på något sätt är ett hinder för honom i arbetet inte kan förvägras anställning med detta handikapp som motivering.

Grunderna för förbundets talan

R.J. har haft sakliga förutsättningar för det ifrågavarande arbetet. Några stöd- och anpassningsåtgärder skulle inte ha varit behövliga. Det enda som hade krävts är att druvsocker fanns tillgängligt, vilket R.J. själv ser till, och att informera arbetskamraterna om sjukdomen. Genom att bolaget har nekat honom anställning med hänvisning till hans sjukdom har bolaget brutit mot 3 § och 5 § första stycket punkten 1 lagen om diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder. Bolaget är därför skyldigt att utge allmänt skadestånd till R.J..

Arbetsgivarparterna

Bolaget bedriver verksamhet med oljeraffinering, dvs. tillverkning av bränsle för uppvärmning och drivmedel för transporter. Produktionen uppgår till omkring tio miljoner ton råolja per år. Verksamheten startades år 1975. Bolaget ägs av Norsk Hydro och Preem Petroleum.

Processen på processavdelningen övervakas av fem skiftlag. Inom varje skiftlag är en driftmästare ansvarig för driften och bemanningen. Varje area är indelad i ansvarsområden där respektive driftoperatör har ansvar för ett område. Områdena är mycket stora och inrymmer processutrustning såsom ugnar, pumpar, kompressorer och torn. En stor del av arbetet är förlagt utomhus och kräver ofta individuella insatser på plattformar på hög höjd och ibland även i slutna utrymmen. Processarean får inte lämnas obevakad, vilket innebär att det för driftoperatören föreligger betydande svårigheter att lämna arean när arbetsbelastningen är hög.

Produktionen är extremt känslig. Det räcker med ett strömavbrott på mindre än en sekund för att produktionen skall avbrytas. Efter ett sådant stopp tar det upp till tre dagar att få i gång produktionen igen och detta innebär att det är mycket viktigt att avbrott ej sker. På grund av produktionens art föreligger betydande risker för brand och explosioner. Därför är säkerhetssystemet omfattande. Bland annat har bolaget en egen räddningsstyrka med utbildade brandmän på plats dygnet runt. Utöver detta har samtliga driftoperatörer brandmannautbildning. Under varje skift utses sju driftoperatörer att vara första insatsstyrka om något händer.

Bolaget har omkring 560 anställda, varav 200 är driftoperatörer. Det huvudsakliga arbetet som driftoperatör består i att sköta och övervaka processen samt kontrollera utrustningen. Processen styrs av kontrollrumsoperatörerna som styr arbetet och kan beordra driftoperatörerna att utföra visst arbete. Nattskiften varierar mellan åtta och tolv timmar. Under dessa skift finns inga inplanerade raster utan operatörerna får ta rast utifrån behov och möjlighet och meddela de andra om detta. Bolaget har ett omfattande personal- och arbetsmiljöarbete och betydande resurser läggs ner på förebyggande hälsovård och rehabilitering. Vid rekryteringar lägger man ner stor möda på att anställa rätt personer med god kompetens som kan vidareutbildas och vara kvar på företaget. Ett krav för att få anställning är att man får ett friskintyg,

vilket är en viktig förutsättning mot bakgrund av den farliga produktion som bedrivs.

Bolaget annonserade i november 2001 efter driftoperatörer. Efter en urvalsprocess kallades 25 personer till intervju. De som därefter bedömdes som mest lämpliga, däribland R.J., fick genomgå en läkarundersökning. Företagsläkaren inhämtade i samband med denna bl.a. kompletterande underlag från R.J:s läkare, Å.T.. På grund av vad som framkommit rekommenderade företagsläkaren inte att R.J. anställdes tillsvidare utan i stället att han skulle provanställas i sex månader med en senare utvärdering av eventuella negativa effekter på dennes sjukdom av skiftarbetet. Denna rekommendation får anses vara ett uttryck för att det fanns allvarliga betänkligheter mot att anställa en person med diabetes med tanke på en driftoperatörs uppgifter och vad bolaget tidigare erfarit av driftoperatörer med diabetes. Eftersom kollektivavtalet inte tillät provanställning kom R.J. inte att erbjudas anställning.

Det vitsordas att Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter AFS 1997:8, ”Medicinsk kontroll av nattarbetande” är direkt tillämpliga endast för arbetstagare som utför minst tre timmar av dygnets arbetet om natten eller som sannolikt kommer att fullgöra minst 38 procent av årsarbetstiden om natten. R.J:s arbete skulle till endast omkring 29 procent vara förlagt till nattetid. Det framgår dock i de allmänna råden till den angivna föreskriften att det från medicinsk synpunkt inte finns någon skarpt avgränsad koncentration av hälsorisker av nattarbete till den av definitionen omfattade gruppen arbetstagare. Vidare framgår det att det därför kan vara lämpligt att erbjuda medicinsk kontroll även till andra arbetstagare med betydande del av årsarbetstiden förlagd till natten. De allmänna råden bör därför ses som vägledande för nattarbete i allmänhet. Av de allmänna råden framgår även att kroniska sjukdomar där hög precision i läkemedelsbehandlingen är ett krav, t.ex. insulinbehandlad diabetes, kan riskera att förvärras av nattarbete. Arbetarskyddsstyrelsen rekommenderar därför att den som vid läkarundersökning företett sjuklighet som gör honom särskilt mottaglig för av nattarbete betingad ohälsa inte bör sysselsättas i nattarbete.

Enligt arbetsmiljölagen åligger det arbetsgivaren att vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall. Arbetsgivaren skall beakta den särskilda risk som kan följa av att arbetstagare utför arbete ensam. Med hänsyn till detta ansvar har bolaget gjort bedömningen att det för arbetet som driftoperatör krävs att arbetstagaren inte har en kronisk sjukdom med högt krav på precision i läkemedelsbehandlingen. En arbetssökande med diabetes kan därför inte komma i fråga vid anställning av driftoperatörer. Det fanns risk för att R.J:s diabetes försämrades vid nattarbete. Det låg därmed inte i linje med bolagets välutvecklade ansvar för sin personals hälsa och arbetsmiljölagen att anställa honom. Till detta kom att bolaget hade erfarenhet av driftoperatörer med diabetes. De två personer som har sjukdomen har diabetes typ II, vilket innebär mer lätthanterliga problem än vid diabetes typ I. Emellertid är dessa personer förhindrade att arbeta nattetid, vilket delvis har lösts med särskilda arbetsscheman, som har medfört att de övriga operatörerna i skiftlaget får arbeta mer och att det blir

problem när någon av dessa är sjuk eller ledig. Bolaget är berett att vidta långtgående åtgärder i fråga om redan anställda arbetstagare med funktionshinder, men det kan inte rimligen krävas sådana speciallösningar för någon som nyanställs. Det kan i sammanhanget tilläggas att sjukfrånvaron hos bolaget är mycket låg och att bolaget gör stora satsningar på rehabiliteringsområdet.

Det finns också viktiga säkerhetsmässiga skäl som talar mot att anställa R.J.. Arbetet som driftoperatör kräver individuella insatser på hög höjd, vilket innebär säkerhetsrisker för en person med diabetes. Farliga situationer kan också lätt uppkomma på grund av att oljan är lättantändlig. Sådana situationer kräver omedelbar insats och man kan då inte ta paus för att äta. Personalen måste i sådana situationer kunna arbeta länge utan mat och vila, vilket är svårt för en person med diabetes som behöver mat och vila på regelbundna tider.

Grunder för bestridandet

Bolaget vitsordar att ett missgynnande av R.J. har skett på grund av hans sjukdom och att det har lett till att han inte har erhållit den aktuella tjänsten. Bolagets ställningstagande skall ses mot bakgrund av att R.J:s funktionshinder skulle inverka på hans arbetsförmåga i sådan utsträckning att han inte varit lämpad för arbetet som driftoperatör. Han saknar därför sakliga förutsättningar för arbetet, och det finns inga skäligena stöd- eller anpassningsåtgärder som kan vidtas för att skapa sådana förutsättningar. Någon diskriminering av honom på grund av hans funktionshinder föreligger således inte.

Domskäl

Tvisten i målet gäller frågan huruvida bolaget genom att inte anställa R.J. har brutit mot lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

Bakgrunden till tvisten utgörs av följande ostridiga förhållanden. R.J., som lider av diabetes sedan år 2000, sökte arbete hos bolaget som driftoperatör. Han ansågs av bolaget som lämplig för arbetet och ombads genomgå en hälsoundersökning hos företagsläkaren. Hos denne berättade R.J. om sin sjukdom, vilket ledde till att läkaren rekommenderade bolaget att tillämpa provanställning i sex månader med efterföljande utvärdering. Provanställning var emellertid inte tillåten enligt det för bolaget gällande kollektivavtalet. Bolaget valde i denna situation att tillsätta tjänsten med en annan sökande.

Förbundet har gjort gällande i huvudsak följande. R.J. hade sakliga förutsättningar för arbetet som driftoperatör. Vid en individuell bedömning av hans förutsättningar finns det inget som talar för att sjukdomen skulle ha påverkat hans förmåga och möjlighet att utföra arbetet som driftoperatör vare sig under dagen eller på natten. Det finns inte heller något skäl att anta att hans sjukdom skulle ha förvärrats av arbete under nattetid.

Arbetsgivarparterna har gjort gällande följande. Det förhållandet att R.J. har diabetes hade inneburit en säkerhetsrisk för honom själv, arbetskamraterna och verksamheten. Dessutom innebär tjänsten som driftoperatör att arbete sker nattetid, vilket generellt sett är direkt olämpligt för diabetiker. Med hänsyn till sitt långtgående ansvar för arbetstagares hälsa kan en arbetsgivare inte sysselsätta en diabetessjuk arbetstagare med sådana uppgifter. R.J. har därför saknat sakliga förutsättningar för arbetet som driftoperatör.

Utredningen i målet

Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Vid denna har på förbundets begäran hållits förhör upplysningsvis med R.J., överläkaren Å.T. och förre klubbordföranden vid bolaget J-O.L.. På arbetsgivarparternas begäran har hållits förhör upplysningsvis med personalchefen T.C., driftmästaren L.A., professorn i yrkesmedicin C.E. och företagsläkaren vid bolaget L-G.L..

Allmänt om den rättsliga bakgrunden

Lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder har enligt 1 § till ändamål att motverka diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder. Med funktionshinder avses enligt 2 § varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå. Det framgår alltså av lagtexten att även begränsningar som kan förväntas uppkomma i framtiden betraktas som funktionshinder. Lagen är enligt motiven tillämplig på hiv-positiva personer och även i fråga om andra sjukdomar med progressivt förlopp, t.ex. cancer och MS. Det är i dessa fall fråga om personer som är bärare av sjukdomar som inte inverkar på personens funktionsförmåga men där sjukdomen kan komma att leda till sådana effekter i framtiden (prop. 1997/98:179 s. 80).

Lagen innehåller i 3 § ett förbud mot direkt diskriminering enligt följande. En arbetsgivare får inte missgynna en arbetssökande eller en arbetstagare med funktionshinder genom att behandla honom eller henne mindre förmånligt än arbetsgivaren behandlar eller skulle ha behandlat personer utan sådant funktionshinder i en likartad situation, om inte arbetsgivaren visar att missgynnandet saknar samband med funktionshindret.

Förbudet mot diskriminering i 3 § gäller enligt 5 § i ett flertal olika situationer i arbetslivet, bland annat när arbetsgivaren beslutar i en anställningsfråga, tar ut en arbetssökande till anställningsintervju eller vidtar annan åtgärd under anställningsförfarandet. I samtliga dessa situationer föreligger ett förbud mot både direkt och indirekt diskriminering, varvid med direkt diskriminering avses att en arbetsgivare missgynnar en arbetssökande eller arbetstagare med funktionshinder i förhållande till en annan person utan funktionshinder i en likartad situation, om missgynnandet har samband med den missgynnades funktionshinder. Indirekt diskriminering innebär att arbetsgivaren tillämpar en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt men i praktiken missgynnar personer med funktionshinder jäm-

fört med personer utan funktionshinder. För att diskriminering skall föreligga krävs enligt uttalanden i lagmotiven inte att det har varit fråga om en avsiktlig diskriminering, men det skall föreligga ett samband mellan missgynnandet och arbetstagarens eller arbetssökandens funktionshinder (se a. prop. s. 82).

För att avgöra om det i ett visst fall har varit fråga om en mindre förmånlig behandling måste en jämförelse göras mellan arbetstagaren eller arbetssökanden och en existerande eller hypotetisk person som befinner sig i en likartad situation. Vid bedömningen av frågan om det föreligger en likartad situation måste det först prövas om funktionshindret inverkar på förmågan att utföra arbetet, dvs. om den funktionshindrade kan utföra de väsentligaste uppgifterna av arbetet. Om funktionshindret inte påverkar arbetsförmågan för arbetet och personerna konstateras ha likvärdiga arbetsuppgifter, utbildningar och erfarenhet föreligger en likartad situation och ett missgynnande kan då utgöra diskriminering. Är det däremot så att funktionshindret faktiskt påverkar arbetsförmågan har arbetstagaren eller arbetssökanden inte sakliga förutsättningar för arbetet. Då föreligger inte en likartad situation och därmed inte heller diskriminering (se a. prop. s. 41).

I förarbetena till lagen anges vidare att den övergripande utgångspunkten bör vara att varje individ som söker eller innehar en anställning, skall ha rätt att bedömas utifrån sina personliga egenskaper och förutsättningar att utföra arbetet. En arbetsgivare bör därför inte bedöma en arbetssökande eller arbetstagare utifrån schablonuppfattningar om egenskaper som tillskrivs personer som tillhör samma grupp. Varje individ bör också ha rätt att i arbetslivet slippa bedömas osakligt, irrelevant eller godtyckligt. Syftet med lagen är att man skall komma tillrätta med schablonartade och osakliga bedömningar (se a. prop. s. 30).

Vad gäller bevisbördan i mål om direkt diskriminering åligger det enligt lagmotiven arbetstagaren eller arbetssökanden att göra antagligt att diskriminering föreligger genom att styrka att hon eller han är funktionshindrad och att ett missgynnande föreligger. Om diskriminering på så sätt har gjorts antaglig, är det därefter arbetsgivarens sak att styrka att det inte föreligger något samband mellan funktionshindret och missgynnandet (a. prop. s. 67).

Frågor i målet

I målet är ostridigt att R.J:s diabetessjukdom utgör ett sådant funktionshinder som avses i 1999 års lag och att det var sjukdomen som utgjorde skälet till att bolaget underlät att anställa honom. Parterna är ense om att bolagets förfaringsätt har innefattat ett sådant missgynnande som avses i 1999 års lag, under förutsättningen att R.J. har haft sakliga förutsättningar för arbetet som driftoperatör och därmed har befunnit sig i en likartad situation som en person utan ett funktionshinder av det aktuella slaget. Tvisten i målet gäller endast frågan om den nu angivna förutsättningen har varit uppfylld.

Det kan i sammanhanget anmärkas att parternas argumentation i målet har följt två huvudlinjer. Den ena huvudlinjen gäller R.J:s möjligheter att rent

praktiskt klara av arbetsuppgifterna som driftoperatör på ett tillfredsställande sätt trots den sjukdom han lider av. Den andra huvudlinjen gäller frågan om treskiftarbetet med omkring 29 procent nattarbete skulle ha förvärrat R.J:s diabetessjukdom och alltså utgjort en hälsorisk för honom själv. Huruvida synpunkter av det sistnämnda slaget skall tillmätas betydelse vid bedömningen av diskrimineringsfrågan har inte berörts i lagförarbetena. Parterna är emellertid ense om att även denna frågeställning är relevant vid bedömningen av R.J:s sakliga förutsättningar för arbetet, och enligt domstolens mening är ett sådant synsätt väl förenligt med de överväganden som ligger till grund för 1999 års lag. Det betyder att en arbetsgivare principiellt sett inte gör sig skyldig till ett åsidosättande av lagen om han exempelvis underlåter att anställa en arbetstagare som på grund av sitt funktionshinder med fog kan antas riskera sin hälsa genom att utföra de tilltänkta arbetsuppgifterna.

Arbetsdomstolen skall i det följande först behandla de i målet aktuella arbetsuppgifternas karaktär för att sedan gå över till vad som framkommit om R.J:s sjukdom. Därefter kommer domstolen att behandla frågorna om hans sakliga förutsättningar för arbetet och om arbetet skulle riskera att leda till en försämring av hans hälsa.

Arbetsuppgifterna som driftoperatör

I målet har framkommit följande. En driftoperatör ingår i ett av de fem skiftlag som övervakar driften inom bolagets anläggning. Inom varje skiftlag är en driftmästare ansvarig för driften och bemanningen. Var och en av driftoperatörerna har ansvar för ett visst område. Dessa områdena är mycket stora och inrymmer processutrustning såsom ugnar, pumpar, kompressorer och torn. Driftoperatören har möjlighet att kommunicera via radio med det centrala kontrollrummet. Arbetet är till stor del förlagt utomhus och kräver ofta insatser på plattformar på hög höjd och ibland även i slutna utrymmen. På grund av produktionens art föreligger risker för brand och explosioner. Därför är säkerhetssystemet omfattande. Bolaget har en egen räddningsstyrka med utbildade brandmän på plats dygnet runt. Dessutom har samtliga driftoperatörer brandmannautbildning. Under varje skift utses sju driftoperatörer att vara en första insatsstyrka om något händer.

Beträffande arbetet som driftoperatör har J-O.L., som tidigare under 22 år var facklig ordförande på arbetsplatsen, uppgett följande. Det är oftast fråga om ett rutinarbete med kontroller av utrustning m.m. Man kan lämna arbetsområdet för att äta om man säger till de andra och man kan även behöva lämna området för att gå till verkstaden, personalavdelningen e.d. Skulle det gå ett larm medan man är borta är det bara att ta sig tillbaka så fort som möjligt. Det är sällan det uppkommer några Extremsituationer, men när det händer strömmar folk till platsen. Han har aldrig hört talas om att någon har behövt arbeta 7-8 timmar utan paus under sådana situationer utan att ha blivit avlöst. Det är ingen som upplever arbetsplatsen som livsfarlig, men alla är medvetna om säkerhetsföreskrifterna och följer dem.

T.C., som är personalchef, har uppgett följande. Arbetet som driftoperatör kräver stor noggrannhet och grundliga kunskaper om de risker som finns. Det förekommer farliga kemikalier, ånga och komponenter under högt tryck, klämrisk och risk för fall från hög höjd. Om någon incident inträffar skall driftoperatörerna snabbt vara på plats. Vid matpauser täcker arbetskamraterna upp, men det finns ingen extrapersonal utan det är en personaleffektiv organisation. En person med diabetes skulle i vissa situationer riskera att skada sig själv och arbetskamraterna. Risken för detta är särskilt stor under nattetid då det är mörkt och arbetslagen är sämre bemannade.

L.A., som är driftmästare, har uppgett följande. Utöver den rutinmässiga tillsynen måste driftoperatörerna kunna göra en snabb insats om något händer. Små incidenter är inte ovanliga och tas om hand av driftoperatörerna själva. Det kan röra sig om att en ugn slocknar och att kontrollrumsoperatören då skickar dit den som är ansvarig för ugnen för att åtgärda felet. Ofta är detta ett ensamarbete eftersom det är snålt med personal. Någon gång per år kan det vid sådana tillfällen hända att de behöver arbeta 4-5 timmar utan paus. Ofta är arbetet mycket intensivt i dessa situationer. Om någon driftoperatör skulle bli indisponibel täcker de andra upp. Det går också ofta att ringa på folk från annat håll om det skulle uppstå någon speciell situation. På sommaren och på vissa skift är det dock ont om personal och det kan då uppstå svårigheter. På nattskiftet är det en driftoperatör mindre i varje arbetslag än på dagtid.

Arbetsdomstolen kan konstatera att de olika förhörspersonerna har lämnat uppgifter som är väl förenliga med varandra och som sammantagna ger en ganska god bild av de arbetsförhållanden som råder för driftoperatörerna hos bolaget. Domstolen återkommer i det följande till de slutsatser som kan dras av utredningen i denna del.

Närmare om R.J:s sjukdom

R.J. har berättat följande om sin sjukdom och dess inverkan på hans arbetsförmåga. Han skulle inte ha några problem med att arbeta nattetid. I sin nuvarande anställning har han i fem år arbetat tvåskift. Dessutom har han lång restid, vilket innebär att han kommer hem först efter kl. 2.00 på natten när han arbetar kvällsskift och lämnar hemmet före kl. 4.00 när han arbetar dagskift. Han är således van vid att arbeta och köra bil på natten och att ha oregelbundna arbetstider. Det är inte nödvändigt för honom att äta på regelbundna tider. Däremot är det av vikt att måltiderna sprids ut över dagen. Han tar ett långtidsverkande insulin morgon och kväll och ett korttidsverkande insulin i samband med större måltider. Mängden insulin beror på hur mycket han äter och hur mycket han beräknar att han kommer att röra sig. Således måste han planera sina dagar i viss mån, men det är han van vid. Om han i en anställning som driftoperatör skulle arbeta ett skift mellan kl. 22.00 och 6.00 skulle han vid kvällsmaten ta en mindre mängd insulin än vanligt eftersom han vet att han inte skall sova utan vara fysiskt aktiv. Under natten skulle det sedan inte vara nödvändigt att äta något, men han skulle äta en smörgås eller en frukt om han blev hungrig. När blodsockerhalten sjunker känner han det tidigt som en olustkänsla. Det är mycket sällan han får sådana

känningar. Känningarna avhjälpas lätt genom att han äter druvsocker, som han alltid bär med sig. Då kan han fortsätta arbeta tills han har möjlighet att gå ifrån och äta en smörgås eller frukt. Hans diabetes påverkas inte av stressiga situationer och ifall någon incident skulle inträffa skulle han klara av den lika bra som någon annan och kunna arbeta vidare utan paus med hjälp av druvsocker. Han anser inte att han som driftoperatör skulle vara någon säkerhetsrisk och tycker sig kunna bedöma arbetets risker eftersom han har praktiserat hos bolaget under gymnasietiden.

R.J:s behandlande läkare, överläkaren Å.T., som arbetar på länssjukhusets diabetesmottagning, har bekräftat dennes uppgifter om sjukdomen. R.J. kan beskrivas som en välinställd diabetiker med få känningar och utan särskilda riskfaktorer som exempelvis tobaksrökning. Han märker i god tid eventuella känningar och kan hantera dem genom att äta druvsocker. De känningar han har är inte av det grövre slaget.

Skulle R.J:s sjukdom innebära risker i verksamheten?

De generella risker som finns för diabetiker har beskrivits av C.E., som har uppgett i huvudsak följande. För en diabetiker kan det i allmänhet inte anses lämpligt att arbeta ensam eller på höga höjder med tanke på risken för att diabetikern får känningar, som i vissa fall kan leda till medvetslöshet. Vid en rent generell bedömning måste arbetsuppgifterna som driftoperatör sägas vara olämpliga för en diabetiker och med risker både för honom själv och omgivningen. C.E. kan dock inte uttala sig om just R.J:s fall. Endast en läkare som är insatt i dennes individuella förhållanden kan göra en medicinsk bedömning av frågan. Om R.J:s behandlande läkare gör bedömningen att arbetet som driftoperatör inte är olämpligt för honom, kan det vara en helt riktig bedömning.

I fråga om riskerna i arbetet har Å.T. uppgett följande inför domstolen. Vid en bedömning av vissa arbetsuppgifters lämplighet för en viss diabetiker kan man inte uttala sig generellt. Man måste göra en individuell bedömning. Det går exempelvis inte att säga att det generellt sett skulle vara olämpligt för diabetiker att arbeta skift med långa arbetspass och mycket ensamarbete. Det finns många diabetiker som arbetar på detta sätt utan problem. Att arbetet som driftoperatör ibland måste utföras på hög höjd skulle i och för sig kunna innebära en risk, men endast om R.J. skulle få en känning precis då. R.J. har dock mycket sällan känningar, och för att vara riktigt extra säker skulle han kunna kontrollera blodsockerhalten strax innan han går upp på högre höjder.

Arbetsdomstolen gör i denna del följande bedömning. Av C.E:s uppgifter kan man dra slutsatsen att arbete på hög höjd generellt sett inte är lämpligt för en diabetiker, men att det ytterst är en individuell bedömning som måste göras. Beträffande R.J:s fall framgår det av Å.T:s och hans egna uppgifter att han har en välkontrollerad diabetes som inte påverkar honom nämnvärt i det dagliga livet och att han har få känningar som han upptäcker tidigt och lätt avhjälpas. Vad som framkommit i målet ger enligt domstolens mening inte belägg för att arbetsuppgifterna som driftoperatör i R.J:s fall skulle innebära några beaktansvärda säkerhetsrisker som har samband med hans sjukdom.

Skulle skiftarbetet innebära särskilda hälsorisker för R.J.?

Arbetsgivarparterna har i denna del framhållit att bolagets agerande ligger i linje med reglerna i arbetsmiljölagen och dåvarande Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter, AFS 1997:8, ”Medicinsk kontroll av nattarbetande” och dithörande allmänna råd. Enligt arbetsgivarparterna kan det inte anses förenligt med dessa föreskrifter och råd att anställa en diabetiker för nattarbete. Förbundet har gentemot detta anfört att det inte finns något som talar för att R.J:s hälsa skulle påverkas negativt av nattarbetet.

Arbetarskyddsstyrelsens nu berörda föreskrifter är enligt dess 1 § tillämpliga på arbetstagare som normalt utför minst tre timmar av dygnets arbete om natten eller som sannolikt kommer att fullgöra minst 38 procent av årsarbetstiden om natten. Föreskrifterna innebär att arbetsgivaren är skyldig att erbjuda sådana arbetstagare kostnadsfri läkarundersökning med vissa intervall. Parterna är ense om att R.J. som driftoperatör inte skulle fullgöra mer än omkring 29 procent av årsarbetstiden om natten och att föreskrifterna därför inte skulle bli tillämpliga i hans fall. I de till föreskrifterna fogade allmänna råden framhålls emellertid att det inte finns någon skarpt avgränsad koncentration av hälsoriskerna av nattarbete till den av definitionen omfattade gruppen av arbetstagare. Det sägs vidare att kroniska sjukdomar där hög precision i läkemedelsbehandlingen är ett krav, t.ex. insulinbehandlad diabetes, kan riskera att förvärras av nattarbete och att den som företett sjuklighet eller svaghet, som gör honom särskilt mottaglig för av nattarbete betingad ohälsa, inte bör sysselsättas i nattarbete.

C.E. och L-G.L. har uttalat sig om lämpligheten av att diabetiker arbetar natttid. Av deras uppgifter framgår att regelbundenhet i livsföringen vad gäller mat och vila är av största vikt för en diabetiker och att nattarbete gör det svårt att leva på regelbundet sätt. C.E. har vidare uttalat följande. Sömnstörningar, som är en vanlig följd av nattarbete, kan leda till förändringar i kroppens insulinkänslighet och i ett långsiktigt perspektiv till försämring av sjukdomen. Ett oregelbundet arbete ökar också sannolikheten för att man inte skall klara av att hantera sin diabetes och få ökad risk för känningar. Således är både nattarbetet och oregelbundenheten i arbetet riskfaktorer. Detta gäller generellt för diabetiker, men riskfaktorerna måste man ta hänsyn till även vid en individuell bedömning av vilka risker en diabetiker bör ta. Ytterst är det fråga om en bedömning i det enskilda fallet som endast den behandlande läkaren kan göra.

Å.T. har i dessa frågor uppgett följande. Inte heller när det gäller lämpligheten av nattarbete för diabetiker kan man uttala sig generellt. Man måste göra en individuell bedömning. Det finns diabetiker som arbetar på natten utan särskilda problem. Precis som för personer utan diabetes är det individuellt hur diabetiker klarar av nattarbete och hur det påverkar deras hälsa. Hon brukar i sin verksamhet inte avråda en patient från nattarbete så länge patienten har bra blodsockervärden och få känningar. Det förhållandet att nattarbete medför oregelbundna mattider är inget som i sig gör nattarbete olämpligt för diabetiker, då de nya insulinsorterna ger en större flexibilitet än

tidigare. Såvitt hon känner till finns det inte någon studie som visar att nattarbete generellt sett är farligt för diabetiker. Arbetarskyddsstyrelsens allmänna råd är generella rekommendationer som inte utan vidare kan tillämpas på en enskild individ. Det finns inte anledning att anta att R.J:s hälsa skulle påverkas negativt av nattarbete. Han är som nämnts en välinställd diabetiker utan särskilda riskfaktorer och med få besvär i form av känningar.

Arbetsdomstolen bedömer den nu berörda frågeställningen på följande sätt. Arbetarskyddsstyrelsens allmänna råd innebär visserligen att man bör iaktta försiktighet när det gäller nattarbete för exempelvis diabetiker, men dessa råd är generella och kan inte tillmätas någon större betydelse vid bedömningen av R.J:s förutsättningar för arbetet som driftoperatör. De i målet hörda medicinska experterna har samtliga förklarat att frågan om lämpligheten av nattarbete i det enskilda fallet kan bedömas endast av den behandlande läkaren. Som har framgått i det föregående har Å.T., som av de hörda läkarna är den enda som har direkt kännedom om R.J:s sjukdomsfall, gjort den bedömningen att det inte finns anledning att anta att hans hälsa skulle påverkas negativt av nattarbete. Det har inte framkommit något som talar för att denna bedömning är oriktig.

Arbetsdomstolen kommer mot bakgrund av det anförda till slutsatsen att det inte är antagligt att skiftarbetet skulle innebära särskilda hälsorisker för R.J..

Sammanfattning

Arbetsdomstolen har i det föregående kommit fram till att det inte finns belegg för att arbetsuppgifterna som driftoperatör i R.J:s fall skulle innebära några beaktansvärda säkerhetsrisker som har samband med hans sjukdom. Vidare har domstolen funnit att det inte är antagligt att skiftarbetet som sådant skulle innebära särskilda hälsorisker för R.J.. Med dessa ställningstaganden står det klart att R.J. har haft sakliga förutsättningar för arbetet som driftoperatör. R.J. har därmed i den mening som avses i 1999 års lag befunnit sig i en likartad situation som arbetsökande utan den sjukdom han lider av. Genom att inte anställa honom har bolaget missgynnat honom och alltså gjort sig skyldigt till sådan direkt diskriminering som avses i lagen.

Skadeståndsfrågan

Vid bedömningen av skadeståndsfrågan bör följande beaktas. Genom att han nekades anställningen utsattes R.J. för en allvarlig kränkning. Av utredningen har emellertid framgått att bolaget byggde sitt ställningstagande på den dåvarande företagsläkarens bedömning att R.J. på grund av sjukdomen borde anställas endast på prov. Med hänsyn till att provanställning inte var tillåten enligt det för bolaget gällande kollektivavtalet är det enligt domstolens mening i och för sig förståeligt att bolaget drog slutsatsen att det fanns medicinska skäl som talade mot en anställning av R.J.. En sådan bedömning ligger också i linje med innehållet i dåvarande Arbetskyddsstyrelsens allmänna råd. Bolagets bedömning grundades emellertid enligt vad som framkommit på mera generella överväganden som den dåvarande företagsläkaren gjorde utan att dessförinnan ha gjort någon närmare utredning om R.J:s individuella förhållanden och hans besvär på grund av sjukdomen. Bolaget kan som domstolen ser saken inte undgå sitt ansvar för den bedömning som gjordes. Omständigheterna är emellertid sådana att skadeståndet bör sättas till ett förhållandevis lågt belopp. Arbetsdomstolen bestämmer det allmänna skadeståndet till 30 000 kr.

Rättegångskostnader

Vid denna utgång skall arbetsgivarparterna med hälften vardera ersätta förbundets rättegångskostnader. Arbetsgivarparterna har vitsordat det av förbundet yrkade beloppet som skäligt.

Domslut

1. Arbetsdomstolen förpliktar Skandinaviska Raffinaderi Aktiebolag Scanraff att betala allmänt skadestånd till R.J. med trettiotusen (30 000) kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 1 juli 2002 till dess betalning sker.

2. Arbetsdomstolen förpliktar Skandinaviska Raffinaderi Aktiebolag Scanraff och Kooperationens Förhandlingsorganisation att med hälften vardera ersätta Svenska Metallindustriarbetareförbundet för dess rättegångskostnader med sjuttioetusensjuhundrafyra (71 704) kr, varav 65 000 kr för ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen på det förstnämnda beloppet från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Ledamöter: Michaël Koch, Karina Hellrup, Bo Jangenäs, Mats Holmgren, Ylva Tengblad, Gunnar A. Karlsson och Lars E. Rabenius. Enhälligt.

Sekreterare: Katarina Berglund Siegbahn